

Jarosław Pietrzak*
Kraków

Odtwórstwo historyczne postaci Marii Kazimierzy d'Arquien Sobieskiej i jego znaczenia dla edukacji regionalnej i ponadlokalnej

Abstract

This article analyses the role of historical reenactment and its influence on shaping the area of education, based on the example of the staging of the figure of Queen Maria Kazimiera d'Arquien Sobieska. The task consists of outlining the methodological framework around the concept of historical reenactment, explaining the issue of the so-called the black legend of the queen as shaped in the Polish historiography of the nineteenth and twentieth centuries, and presenting various forms of historical staging. Information on the preparations for and difficulties of reenacting, on the scope of transmission, and on the importance of recreating the figure of the queen was obtained from ladies dealing with this field through an interview. Others sources of information include the Museum of King Jan III's Palace at Wilanów as well as journalistic websites. The article suggests that there has been a growth of a 'white legend' of the queen which emphasises the positive character traits of the king's wife and her contribution to the culture of the Polish-Lithuanian Commonwealth. The figure of Maria Kazimiera d'Arquien Sobieska is clearly gaining importance in the framework of constant commemoration of historical anniversaries and promoting patriotic attitudes. In addition, the figure of the queen is associated with such values as beauty, intelligence, and independence, which clearly fosters the formation of new social attitudes among women and strengthens the cult of beauty and youth.

Keywords: education, the Queen, Maria Kazimiera d'Arquien Sobieska, historical reenactment

Słowa kluczowe: edukacja, królowa, Maria Kazimiera d'Arquien Sobieska, odtwórstwo historyczne

Nurt popularyzacji historii, obecny w Polsce już w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX wieku, przyczynił się do rozwoju działań, które określa

---

* Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie, Instytut Historii i Archiwistyki; e-mail: jaroslaw.pietrzak@up.krakow.pl; ORCID: 0000-0003-0341-2273.

się mianem rekonstrukcji historycznej¹. Wśród badaczy zjawiska do dziś trwa spór, czy powinno się mówić o rekonstrukcji, czy też o odtwórstwie historycznym. Obecnie krytykuje się używanie tego pierwszego terminu z racji skojarzenia z działalnością mającą na celu tylko wytworzenie przedmiotu lub rzeczywistości, stanowiących pewne odzwierciedlenie oryginalnych form z dalszej lub bliższej przeszłości. Z kolei odtwórstwo jest próbą odzwierciedlenia oryginalnych form, dopuszczającą większe lub mniejsze uproszczenia, a zatem chodzi w niej o przedstawienie lub przypomnienie pewnych wydarzeń z przeszłości². W niniejszej pracy będą używane wymiennie jako zwroty synonimiczne terminy najbliższe znaczeniowo odtwórstwu historycznemu, tj. „inscenizacja”, „widowisko” i „ekspozycja historyczna”.

Zjawisko odtwórstwa historycznego zbadał Michał Bogacki, który przyjął, iż jest to: „zbiór działań polegających na wizualnej prezentacji różnego rodzaju dziedzina życia człowieka w przeszłości, względnie innych formach popularyzowania wiedzy historycznej, przez osoby przebrane w stroje i posługujące się przedmiotami nawiązującymi (replikami lub rzadziej rekonstrukcjami) do wybranej epoki względnie nawet oryginalnymi zabytkami) będące świadomymi odtwórcami. Tego typu działania ukazują w sposób uproszczony jakiś fakt historiograficzny, a więc ogólny stan wiedzy (w nielicznych przypadkach historyczny) poprzez przekształcanie go w fakt odtwórczy, dostosowany do potrzeb i możliwości widowiska. Odtwórstwo historyczne jest zasadniczo

¹ Początki odtwórstwa historycznego na świecie datuje się na lata sześćdziesiąte XVII w., kiedy to w Anglii wskrzeszono pokazy dawnych turniejów rycerskich, oraz na wiek XIX, w którym zwiększyło się zainteresowanie widowiskami historycznymi w Stanach Zjednoczonych Ameryki. Za współczesne odtwórstwo uważa się inscenizacje organizowane w Wielkiej Brytanii i USA w latach pięćdziesiątych XX w. W Polsce nurt odtwórstwa historycznego łączył się z obchodami rocznicowymi w początkach XX w., lecz dopiero wydarzenia drugiej wojny światowej oraz propaganda socjalistyczna uruchomiły nowe myślenie o inscenizacjach historycznych, zob.: J.A. Daszyńska, *Rekonstrukcja historyczna. Wybrane refleksje własne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2021, s. 41–54; J. Chańko, J.A. Daszyńska, *Rekonstrukcja historyczna wydarzeń pierwszej wojny światowej. Refleksje naukowo dydaktyczne*, „Klio” 2015, t. 34 nr 3, s. 103–106; J.A. Daszyńska, *Rekonstrukcja historyczna. Kilka refleksji nad nowym zjawiskiem kulturowym w Polsce*, „Wiadomości Historyczne” 2013, nr 6, s. 11–14; por. M. Bogacki, *Minione i współczesne odtwarzanie militarnej przeszłości człowieka*, „Z Otchłani Wieków” 2008, t. 63 nr 1–4, s. 216–269.

² Szerzej o toczącym się sporze zob.: V. Agnew, *Introduction: What is reenactment?*, „Criticism” 2004, t. 46 nr 3, s. 327–339; S. Gapps, *Mobile monuments: A view of historical reenactment and authenticity from inside the costume cupboard of history*, „Rethinking History” 2009, t. 13 nr 3, s. 395–409; M. Bogacki, *Historical Reenactment jako nowy sposób prezentacji przeszłości*, „Do broni! Magazyn rekonstrukcji historycznych” 2006, nr 4, s. 34–37; idem, *Minione i współczesne odtwarzanie militarnej przeszłości człowieka*, „Z Otchłani Wieków” 2008, t. 63 nr 1–4, s. 11–24; P.T. Kwiatkowski, *Pamięć zbiorowa społeczeństwa polskiego w okresie transformacji*, Wydawnictwo Scholar, Warszawa 2008; T. Szlendak, *Dziedzictwo w akcji. Rekonstrukcja historyczna jako sposób uczestnictwa w kulturze*, Narodowe Centrum Kultury, Warszawa 2012; J.A. Daszyńska, *Rekonstrukcja historyczna. Wybrane...*, s. 15–19, 21–39; K. Rojek, *Znaczenie pamiątek i rekonstrukcji historycznych epoki napoleońskiej w Polsce dla rozwoju turystyki kulturowej (historyczno-biograficznej)*, „Turystyka Kulturowa” 2009, nr 5, s. 4–27; M.M. Stulgis, *Pomiędzy rekonstrukcją, odtwórstwem a inscenizacją, czyli próba analizy zjawiska rekonstrukcji historycznej*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2013, t. 2 nr 22, s. 135–152; K. Baraniecka-Olszewska, *Naprzód do przeszłości! Rekonstrukcje historyczne między historią a teatralnością*, „Etnografia Polska” 2015, t. 59 z 1–2, s. 87–95.

działalnością oddolną-obywatelską, traktowaną przez zasadniczą część uczestniczących w nim odtwórców jako sposób spędzania wolnego czasu³. Autor zwrócił uwagę na kilka ważnych aspektów zjawiska. Po pierwsze, w odtwórstwie historycznym fakt historyczny uznawany jest za fragment rzeczywistości przeszłej, ale niezwiązany z wiernym oddaniem realiów ani niemający naukowego charakteru, a jedynie odnoszący się do prawdopodobnego przebiegu⁴. Po drugie, odtwórstwo historyczne stanowi odpowiedź na potrzebę rekreacji i przyjemnego spędzania wolnego czasu i łączy się z takimi cechami, jak ludyczność i rozrywka⁵. Autor definicji sprowadził zatem odtwórców do roli aktorów, którzy inscenizując dzieje, realizują swoje hobby oraz tworzą spektakl o znaczeniu historycznym. Na koniec M. Bogacki położył nacisk na obywatelski oraz edukacyjny charakter działań.

Biorąc pod uwagę deprecjację historii jako nauki w edukacji szkolnej, odtwórstwo historyczne – polegające na ukazywaniu rozlicznych aspektów życia w przeszłości w zakresie kultury materialnej, życia codziennego, warstwy ideologicznej (*living history*) oraz militarnych działań człowieka (*combat reenactment*) – zajęło silną pozycję w przybliżaniu dziejów. Za ważne należy również uznać kontynuowanie pamięci i branie odpowiedzialności za podtrzymywanie tradycji. Dzieje się tak najczęściej w przypadku oddziałów wojskowych, dla których odtwórstwo ma znaczenie etyczno-moralne. Z tego względu grupy odtwórców biorą udział w uroczystościach państwowych upamiętniających rocznice najważniejszych wydarzeń historycznych na poziomie centralnym i samorządowym. W kwestii roli edukacyjnej i wychowawczej nie sposób nie wspomnieć o udziale odtwórców w wydarzeniach muzealnych, których celem jest m.in. „ożywianie” zabytków architektonicznych. Na koniec należy powiedzieć o roli kreatywnej, polegającej na tworzeniu parków kulturowych, skansenów oraz osad pokazujących życie społeczności. Trzeba jednak pamiętać, że odtwórstwo, ze swoim naginaniem faktów oraz z niedbałością o wierność artefaktów, nie może być uważane za naukę, a jedynie za sposób jej popularyzacji.

³ M. Bogacki, *O współczesnym „ożywianiu” przeszłości – charakterystyka odtwórstwa historycznego*, „Turystyka Kulturowa” 2010, t. 5, s. 16.

⁴ J. Topolski, *Wprowadzenie do historii*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1998, s. 167–168. K. Mroczkowski wprost krytykuje inscenizacje historyczne za ich narracyjność, która prowadzi do upraszczania lub manipulacji faktami. Badacz zwrócił uwagę na emocjonalność przekazu, artyzm i eksperymentalność jako na cechy dalekie od naukowości i historyczności, i tym samym uznał działania rekonstrukcyjne na fantasmagorie, zob. K. Mroczkowski, *Rekonstrukcje historyczne – fantasmagoria w służbie komercjalizacji historycznej*, [w:] *Rekonstrukcje historyczne jako produkt turystyczny*, red. R. Andrzejczyk, A. Bonusiak, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2019, s. 66–82.

⁵ M. Bogacki zauważył, że inscenizacje historyczne określane są nieraz mianem „rekreacji historycznej”. Z kolei E. Tomaszewska stwierdziła, że odtwórstwo historyczne służy celom ludycznym, uprzyjemnieniu wolnego czasu oraz stanowi zaspokojenie zainteresowań. Warto jednak odnotować, że inscenizacje wpisują się we współczesny model konsumpcji czasu wolnego, zob.: M. Bogacki, *O współczesnym...*, s. 5–6; E. Tomaszewska, *Rekonstrukcja historyczna w przestrzeni muzeum na wolnym powietrzu*, „Kielecka Teka Skansenowa” 2017, t. 3, s. 212–225; R. Kantor, *Spoleczeństwo konsumpcji zabawy. Przypadek polski*, [w:] *Wąż w rajcu. Zabawa w społeczeństwie konsumpcyjnym*, red. T. Paleczny, R. Kantor, M. Banaszkiewicz, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2011, s. 31–55.

Nie przeszkadza to oczywiście sięgać nauczycielom po formę widowiska historycznego w celu aktywizacji uczniów, dla wzbudzenia ich emocji oraz budowania pomostu pomiędzy teraźniejszością a przeszłością w procesie dydaktycznym. Dzięki spotkaniom z aktorami podopieczni mają szansę na rozwinięcie pasji. Ponadto lekcje „żywej historii” stanowią możliwość zaszczepienia uczuć patriotycznych i kształtowania postaw obywatelskich⁶.

Odtwórstwo historyczne w pełni odpowiada za tworzenie współczesnej tożsamości, włączającej w osobiste przeżycia doświadczenia zapośredniczone z przekazów medialnych. Uczestniczenie w inscenizacji wiąże rozbieżne identyfikacyjne elementy: tradycje narzucone przez kulturę, w której uczestnik wyrasta, którymi przenika w wyniku procesu wychowawczego i edukacyjnego, oraz praktyki przenoszone z wydarzeń medialnych. Sytuacje budowane w inscenizacjach wymagają indywidualnego określenia się. Trudno tu jednak mówić o tożsamości jako o spójnej całości. Z całą pewnością odtwórstwo odciska piętno na sposobie zbiorowego upamiętniania⁷.

Po zarysowaniu ram metodologicznych wyjaśnić należy cel pracy, którym jest ukazanie znaczenie odtwórstwa historycznego postaci królowej Marii Kazimierzy d'Arquien Sobieskiej (1641–1716) dla edukacji w wymiarze lokalnym oraz ponadlokalnym. Na początku chcę wskazać fenomen tzw. czarnej legendy, która w XIX i XX wieku pojawiła się w historiografii, jako element decydujący o popularności żony Jana III. Następnie, na podstawie odpowiedzi na pytania z przygotowanego kwestionariusza, zaprezentuję przykłady odtwórstwa historycznego roli Marii Kazimierzy d'Arquien Sobieskiej. Posłużę się doświadczeniami pań Katarzyny Jasińskiej i Iwony Cibor, a także pracownic Działu Edukacji Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie: Magdaleny Marii Żontar i Anny Hilaruk. Wszystkie one niezależnie od siebie podeszły do tematu odtwórstwa postaci i przygotowały autorskie pomysły inscenizacji⁸.

Maria Kazimiera d'Arquien Sobieska bez wątpienia należy do najlepiej znanych i najbardziej rozpoznawanych polskich królowych, nie ujmując popularności Bonie Sforzy czy Ludwice Marii Gonzadze de Nevers⁹. Negatywne

⁶ J.A. Daszyńska, *Rekonstrukcja historyczna. Wybrane...*, s. 171–181; S. Markowski, *Rekonstrukcje historyczne w wychowaniu młodzieży*, „Zeszyty Naukowe WSOWL” 2009, nr 1, s. 68–81; A. Regiewicz, *Rekonstrukcje historyczne jako edutainment. Przypadek powstania styczniowego*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Filologia Polska. Historia i Teoria Literatury” 2013, z. 13, s. 87–114; J. Chańko, J.A. Daszyńska, *Rekonstrukcja historyczna...*, *passim*.

⁷ M. Pawleta, *Historical re-enactment as a new form of contemporary people's relation to the past*, „Sprawozdania Archeologiczne” 2018, nr 70, s. 9–29.

⁸ Kwestionariusz zamieszczono w aneksie do artykułu.

⁹ Potwierdzeniem tego jest liczba biografii królowej i syntez omawiających jej życie. W tym miejscu ograniczę się do wspomnienia najważniejszych, wyłączając studia szczegółowe, zob.: K. Waliszewski, *Marysiénka. Marie de la Grange d'Arquien Reine de Pologne femme de Sobieski 1641–1716*, Librairie E. Plon, Nourrit et Cie, Paris 1898; H. Verneret, *Marie de la Grange d'Arquien (1641–1716). Une nivernaise règne sur Varsovie et Rome*, Éditeur de l'Armançon, Précy-sous-Thil 1997; M. Komarzyński, *Maria Kazimiera d'Arquien Sobieska, królowa Polski 1641–1716*, Wydawnictwo Literackie, Kraków–Wrocław 1984; idem, *Piękna królowa Maria Kazimiera d'Arquien Sobieska*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1991; *Maria Kazimiera Sobieska (1641–1716). W kręgu rodziny, polityki i kultury*, red. A. Kalinowska, P. Tyszka, Wydawnictwo Arx Regia, Warszawa 2017;

oceny wystawiane żonie zwycięzcy spod Wiednia łączyły się z bardzo wieloma aspektami. Jako że problem ten został już bardzo dobrze omówiony od strony historiograficznej, ograniczę się do uogólnień¹⁰. Krytykę postaci królowej zarzucić można w kilku hasłach odnoszących się do jej pochodzenia, charakteru, stosunku do męża oraz do kwestii władzy. Dezaprobata wobec francuskiego rodowodu królowej pojawiła się już za jej życia, na fali ogólnej niechęci czy wręcz ksenofobii związanej z przenoszeniem do Polski obcych wzorców politycznych i kulturowych. Można nawet zaryzykować stwierdzenie, że nienawiść względem żony Jana III ugruntowało panowanie jej poprzedniczki na królewskim tronie, rodaczki Ludwika Marii Gonzagi de Nevers (w latach 1645–1667)¹¹. Maria Kazimiera d'Arquien Sobieska oskarżana była, zresztą bezpodstawnie, o nieczułość względem Sobieskiego, brak wrażliwości na jego problemy zdrowotne i rozterki uczuciowe oraz trudy wojenne. Ponadto w przekonaniu autorów syntez dziejowych, pierwszych biografów i autorów artykułów prasowych królowa łaknęła miłości męża wyrażanej w listach i żądała stałych dowodów uwielbienia. Wobec tego zarzucano Marii Kazimierze d'Arquien Sobieskiej brak wrażliwości, egocentryzm, a nawet wampiryczność w odniesieniu do sfery uczuciowości¹². Innym przedmiotem krytyki stały się niewierność i rzekome zdrady królowej, których miała się dopuszczać za życia męża oraz po jego śmierci, planując swoje trzecie małżeństwo, m.in. z księciem kurlandzkim Fryderykiem Kazimierzem Kettlerem lub z kasztelanem krakowskim i hetmanem wielkim koronnym Stanisławem Janem Jabłonowskim, aby zapewnić mu koronę królewską¹³. Była to oczywista nieprawda. Na koniec podnieść należy sprawę ingerencji królowej w politykę wewnętrzną i zagraniczną Rzeczypospolitej. Pomimo iż królowa nie była wolna od wpływu na bieg różnych wydarzeń i decyzji, to w swojej działalności nigdy nie przekroczyła pozycji wyznaczonej jej przez prawo Rzeczypospolitej. Tymczasem pomawiano ją o manipulowanie mężem, samodzielność w zawieraniu sojuszy z państwami obcymi, rozdawnictwo urzędów, a także forsowanie kandydatury jej syna Jakuba lub wymiennie zięcia elektora bawarskiego do korony polskiej

J. Pietrzak, *French Aristocrat and Polish Queen. Maria Kazimiera d'Arquien Sobieska's Strategies of Power (1674–1698)*, [w:] *Strategic Imaginations Women and the Gender of Sovereignty in European Culture*, red. A. Gilieir, A. Defurne, Leuven University Press, Leuven 2020, s. 201–228; D. Rychtel-Mantur, *Queen Marie Casimire Forming a Network of Affinities – an Attempt to Pursue Dynastic Politics*, [w:] *Queens within Networks of Family and Court Connections*, red. A. Skrzypietz, Böhlau Verlag, Köln 2022, s. 83–99.

¹⁰ M. Komaszyński, *Maria Kazimiera...*, s. 279–285; idem, *Czarna legenda królowej Marysienki*, „Śląski Kwartalnik Historyczny. Sobótka” 1996, t. 51 nr 1–3, s. 157–164; J. Szkoda, *Postać Marii Kazimierzy Sobieskiej w historiografii polskiej XIX wieku*, „Śląski Kwartalnik Historyczny. Sobótka” 1980, t. 35 nr 2, s. 323–329.

¹¹ M. Serwański, *Être une reine étrangère: deux Françaises en Pologne*, [w:] *Femmes et pouvoir politique. Les princesses d'Europe XVe–XVIIIe siècle*, red. d'I. Poutrin, M.-K. Schaub, Éditions Bréal, Rosny-sous-Bois 2007, s. 193–200.

¹² A. Skrzypietz, *Listy Jana Sobieskiego z lat 1665–1666 jako źródło czarnej legendy Marii Kazimierzy*, [w:] *Kryptohistorie. Ukryte i utajone narracje w historii*, red. R. Borysławski, J. Jajszczok, J. Wolff, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2014, s. 67–82.

¹³ A. Skrzypietz, „Trzecie małżeństwo” królowej Marii Kazimierzy – u źródle legendy, [w:] *Maria Kazimiera Sobieska...*, s. 113–133.

w latach 1696–1697¹⁴. Królowa wykraczała swoim stylem życia poza ogólnie przyjęty i akceptowany wzorzec żony monarchy i w ten sposób stała się obiektem ataków ze strony niechętniej jej szlachty. Publikacja pism oskarżających królową o ingerencję polityczną nasiliła się po kampanii wiedeńskiej, kiedy dwór przystąpił do snucia planów elekcyjnych¹⁵.

Inną przyczyną „czarnej legendy” stało się literalne odczytanie źródeł historycznych przez historyków doby XIX wieku, w tym korespondencji Marii Kazimiery d'Arquien Sobieskiej z jej mężem, drukowanej potem z licznymi upuszczeniami, pominięciami, przeinaczeniami i omyłkami¹⁶. Historycy i wydawcy rzadko podejmowali specjalistyczne kwerendy archiwalne, które ujawniałyby odpowiedzi żony marszałka i hetmana wielkiego koronnego, a potem króla. Brak znajomości kontekstu przyczyniał się także do demonizowania królowej. Dopuszczył się tego Tadeusz Boy-Żeleński w wydanej w 1938 roku biografii królowej, która przez długi czas stanowiła jedyne opracowanie dotyczące jej osoby, oraz w satyrycznym tekście *Odsiecz Wiednia czyli Tualetka królowej Marysienki. Scenariusz popularnej sztuki z historii Polski w I akcie*, zadedykowanym Henrykowi Sienkiewiczowi¹⁷. W tym ostatnim pisarz przedstawił nawet niewybredną scenę romansu królowej z nuncjuszem apostolskim, którego wynikiem było skłonienie Jana III do marszu na Wiedeń, aby tylko odprawić go z domu¹⁸.

Historycy dawali się uwieść przekazom źródłowym, m.in. relacjom biskupa płockiego Andrzeja Chryzostoma Załuskiego i jego *Epistolae familiarium* (Brunsberga 1710, t. 1–4), diariuszowi Kazimierza Sarneckiego z lat 1691–1696 czy *Pamiętnikom* autorstwa Henri de Saint-Simona¹⁹, w których szukali negatywnych opinii wyrażanych o królowej. Plejada znanych badaczy i pisarzy,

¹⁴ M. Komasyński, *Decyzja o odsieczy wiedeńskiej w świetle korespondencji królowej Marii Kazimiery*, „Kwartalnik Historyczny” 1994, t. 51 nr 4, s. 29–36; A. Skrzypietz, *Maria Kazimiera wobec elekcji po zgonie Jana III*, [w:] *Z dziejów XVII i XVIII wieku. Księga jubileuszowa ofiarowana Profesorowi Michałowi Komasyńskiemu*, red. J. Kwak, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, 1997, s. 106–116; eadem, „Regentka” Polski – fakty i mity w biografii Marii Kazimiery, [w:] *Kobiety i władza w czasach dawnych*, red. B. Czwojdrak, A.A. Kluczek, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2015, s. 380–392; M. Serwański, *Rola Marii Kazimiery w stosunkach polsko-francuskich w czasach panowania Jana III Sobieskiego*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne” 2019, t. 146 nr 2, s. 509–519; M. Dębski, *Królowa wdowa a „kandydat do tronu”. Relacje Marii Kazimiery Sobieskiej z Jakubem Sobieskim w czasach saskich*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Historica” 2016, nr 96, s. 69–88.

¹⁵ A. Czarniecka, *Nikt nie słucha mnie za życia... Jan III Sobieski w walce z opozycyjną propagandą (1684–1696)*, Wydawnictwo Neriton, Warszawa 2009, passim; eadem, *Królowa wdowa w polityce. Pozycja Marii Kazimiery po śmierci Jana III (1696–1697)*, [w:] *Maria Kazimiera Sobieska...*, s. 149–165; eadem, „Odkryta maskara”. *Maria Kazimiera d'Arquien w pismach politycznych końca XVII wieku*, „Przegląd Zachodniopomorski” 2012, t. 27 nr 2, s. 27–39.

¹⁶ Działalność edytorów została podsumowana w pracy M. Tomaszewskiego, zob.: M. Tomaszewski, *Nowe spojrzenie na listy Jana Sobieskiego do Marii Kazimiery d'Arquien. Kilka różnic pomiędzy odpisami Bandtkego i edycją Kukulskiego a materiałem archiwalnym oraz kilka uzupełnień*, „Studia Wilanowskie” 2018, t. 25, s. 43–58.

¹⁷ T. Boy-Żeleński, *Odsiecz Wiednia czyli Tualetka królowej Marysienki. Scenariusz popularnej sztuki z historii Polski w I akcie*, Wydawnictwo Gebethner i Wolff, Warszawa 1908, s. 1–30.

¹⁸ J. Tazbir, *Wstęp*, [w:] T. Boy-Żeleński, *W perspektywie czasu*, red. S. Wójcik, Wydawnictwo Iskry, Warszawa 2006, s. 31–35.

¹⁹ M. Komasyński, *Czarna legenda...*, s. 159–161.

jak Julian Ursyn Niemcewicz, Joachim Lelewel, Jan Samuel Bandtke, Henryk Schmitt, Kazimierz Waliszewski, Józef Ignacy Kraszewski, Józef Szujski, Artur Śliwiński, Julian Bartoszewicz, Tadeusz Korzon, Michał Bobrzyński, Władysław Smoleński oraz Wiktor Czermak, odsądziła Marię Kazimierę d'Arquien Sobieską od czci i wiary. Wtórował im głos znad Sekwany w osobie Narcissa Achillesa de Salvandy, którego dwutomowe dzieło omawiające ostatnie lata panowania Jana III doczekało się w 1861 roku przekładu na język polski²⁰. Maria Kazimiera d'Arquien Sobieska została w nim sportretowana jako kobieta niestateczna, skłonna do przekupstwa, przy tym swarliwa i owładnięta żądzą władzy. Trudno się zatem dziwić, że książka w krótkim czasie zdobyła rzeszę czytelników we Francji oraz w zaborze rosyjskim²¹. Wizerunek królowej wykreowany przez luminarzy nauki i kultury, z których autorytetem nie polemizowano, został szybko spopularyzowany przez prasę codzienną i kobiecą. W periodykach „Niewiasta” oraz „Tygodniku Mód i Powieści” Jan Kanty Turski oraz Władysław Gomulicki zarzucali Marysieńce histerię, lekkomyślność, intryganctwo, a nawet insynuowali, że to ona zaraziła Jana III syfilisem²². Widać zatem, że niedostateczna baza wiedzy oraz niewłaściwe odczytanie i opaczne rozumienie przekazów przyczyniły się do wykrzywienia wizerunku królowej.

Niezależnie od tego postać Marii Kazimierzy d'Arquien Sobieskiej była często przypominana poprzez kreacje aktorskie. Stało się tak za sprawą Anny Seniuk w filmie *Ojciec królowej* z 1979 roku²³ oraz Marii Andruszkiewicz, która wcieliła się w postać królowej w 1983 roku w Krakowie, podczas obchodów trzechsetnej rocznicy wiktorii wiedeńskiej na okoliczność inscenizacji przejazdu orszaku od Bramy Floriańskiej na Rynek Główny²⁴. Kontrowersje wokół królowej przyczyniły się do rozwoju jej popularności. Beletrystyka po dziś dzień z jednej strony utrwała wyobrażenie Marysieńki jako głównej rozgrywającej swoje interesy w starciu z magnatami, pragnącej decydować o ruchach na arenie politycznej Rzeczypospolitej, z drugiej koncentruje się na dotarciu do jej wewnętrznego głosu oraz wyrażenia uczuć ustami samej królowej. Są to przykłady pisarstwa i kreacji daleko odbiegające od historyczności, a odwołujące się do wyobraźni społecznej i jej wizji przeszłości, w których łączone są wątki psychologii, erotyki, romansu, kryminału, a nawet fantazy²⁵.

²⁰ N.A. de Salvandy, *Histoire de Pologne avant et sous le roi Jean Sobieski*, t. 1–2, A. Sautellet et Cie, Paris 1829.

²¹ E. Janeczek-Jabłońska, *Staropolskie kobiety władzy w historiografii doby zaborów*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2021, passim.

²² A. Goluch, „Dwulicowa istota”. Wizerunek Marii Kazimierzy w dziewiętnastowiecznej prasie kobiecej, [w:] *Złe kobiety czy zła sława. Negatywne wizerunki kobiet na przestrzeni dziejów*, red. K. Białas, K. Słaboszewska, S. Śmiechowicz, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2020, s. 181–191.

²³ J. Szymala, *Film, historia, turystyka*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2016, s. 89–101.

²⁴ J. Pietrzak, *Vivat Sobieski! Świątowanie rocznicy odsieczy wiedeńskiej w 1983 roku jako wyraz pamięci historycznej Krakowa*, [w:] *Historia – pamięć – tożsamość w edukacji humanistycznej*, t. 6: *Ochrona i promocja dziedzictwa kulturowego jako forma zachowania pamięci o przeszłości*, red. B. Popiołek, U. Kicińska, A. Słaby, Wydawnictwo Libron, Kraków 2020, s. 183.

²⁵ *Mowa o czterech powieściach: Bóg, honor, trucizna* (Warszawa 2014) i *Gambit Hetmański* (Warszawa 2016) autorstwa R. Forsyia, *Świat Marysieńki* (Warszawa 2013) autorstwa K. Stepan

Panie, które odgrywają rolę królowej, na co dzień pracują w wolnych zawodach (K. Jasińska jest prawnikiem w Urzędzie Miasta w Wołominie, I. Chodur jest pilotką wycieczek niemieckich po terenie Dolnego Śląska) oraz w instytucjach kultury (M. Żontar i A. Hilaruk związane są z Działem Edukacji Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie). Wszystkie wymienione panie posiadają wykształcenie wyższe. Okoliczności, w jakich zainteresowały się odtwarzaniem roli królowej Marii Kazimiery d'Arquien Sobieskiej, przedstawiają się zgoła różnie. Pani Jasińska postacią królowej zainteresowała się w wyniku podróży po kraju, kiedy zwracano uwagę, że jej mąż – pan Maciej Jasiński – jest uderzająco podobny do króla Jana III. Jako historyk z wykształcenia, za radą żony i dzięki jej namowom rozpoczął on propagowanie postaci i dziejów króla. Małżeństwo postanowiło założyć fundację, która została zarejestrowana 2 stycznia 2020 roku pod nazwą „Królewska Fundacja Jana III i Marii Kazimiery Sobieskich”²⁶. W tej sytuacji pani Katarzyna postanowiła wcielić się w postać Marii Kazimiery d'Arquien Sobieskiej. Dodatkową motywacją stała się potrzeba uwolnienia postaci królowej od „czarnej legendy” i pokazania, że nie była ona ową chorowitą, zdradzającą i przebiegłą damą, a następnie wyeksponowania pozytywnych cech władczyni, jak inteligencja, erudycja oraz miłość dzielona pomiędzy dwie ojczyzny: Polskę oraz Francję. Pani Jasińska wskazała także na osobiste wątki dotyczące problemów z wydaniem na świat potomstwa, chęcią zawodowego przebiccia się w środowisku palestry i uzyskania szacunku, a także wypracowania sobie samodzielnej pozycji. Jej zdaniem wątki te łączą ją z Marią Kazimierą d'Arquien Sobieską, dzięki czemu jest w stanie utożsamić się z postacią²⁷.

Z kolei pani Chodur w grudniu 2021 roku została zaproszona przez Fundację „Creativo” realizującą projekt pt. „Cieplice Śląskie – dawniej i dziś” do odegrania roli Marii Kazimiery d'Arquien Sobieskiej. Zadanie powierzone pani Chodur polegało na przygotowaniu i wygłoszeniu życzeń noworocznych dla kuracjuszy przebywających w uzdrowisku, jakie w przeszłości mogłaby skierować królowa do ludności Cieplic. Abstrahując od zaburzenia porządku hierarchicznego, który w epoce nowożytnej byłby nie do przyjęcia, impreza stała się dla głównej aktorki powodem do kontynuowania współpracy z fundacją oraz asumptem do przygotowania innych imprez kulturalnych w roli królowej²⁸.

Pracownice Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie przeobraziły się w postać Marii Kazimiery d'Arquien Sobieskiej nie tylko z czysto zawodowych powodów, ale robiły to w konkretnym kontekście. Pani Anna Hilaruk w postać

oraz *Marysienka Sobieska. Autoportret* (Warszawa 2020), napisanej przez J. Lesiak. Rozprawy z tymi wizerunkami podjęła się M. Zatorska, dostrzegając w nich stereotypowe lub całkowicie zmyślane formy portretowania literackiego, zob. M. Zatorska, „*Gotowe są zapłacić złotem, krwią, a nawet swoim ciałem*”. *Kobieca Gra o tron w Gambicie hetmańskim Roberta Forsyia*, „*Historyka. Studia Metodologiczne*” 2018, t. 48, s. 115–130.

²⁶ *Pałace Ostromecko*, profil Królewskiej Fundacji im. Jan III i Marii Kazimiery Sobieskich na portalu Facebook, 2022, https://www.facebook.com/watch/?v=479293644210591&extid=CL-UNK-UNK-UNK-AN_GK0T-GK1C&ref=sharing (dostęp: 24.09.2022).

²⁷ Odpowiedź pani Jasińskiej na kwestionariusz pytań, korespondencja elektroniczna, 10.05.2022, s. 1.

²⁸ Odpowiedź pani Chodur na kwestionariusz pytań, korespondencja elektroniczna, 9.05.2022, s. 1.

Marysieńki wcieliła się w 2016 roku z powodu inscenizacji wyobrażającej ucztę królewską wystawionej dla uczczenia 333. rocznicy wiedeńskiej w ramach Dni Wilanowa na przedpolu pałacu wilanowskiego (w reżyserii Grzegorza Jacha i produkcji Stowarzyszenia Akademii Wilanowskiej)²⁹. Pani Magdalena Żontar natomiast, prezentując zabiegi kosmetyczne królowej Marii Kazimiery d'Arquien Sobieskiej, dwukrotnie wystąpiła w filmach pt. *Makijaż królowej*³⁰. Z jednej strony było to podyktowane propagowaniem wiedzy o gotowalni królowej, nabytej przez Stanisława Kostkę Potockiego w 1803 roku i eksponowanej w jej apartamentach oddanych do zwiedzania po renowacji w 2018 roku³¹. Z drugiej strony film powstał w czasie pandemii COVID-19, kiedy to instytucje kultury

²⁹ PJ, *Uczta była przednia!*, Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, <https://www.akademiiawilanowska.pl/uczta-byla-przednia>, (dostęp: 2.06.2022).

³⁰ Żontar M., *Makijaż królowej*, profil Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie na portalu Facebook, 2020, <https://www.facebook.com/wilanow/videos/278335320222732> (dostęp: 2.06.2022).

³¹ A. Kwiatkowska, *Toaletka królowej Marii Kazimiery. Kolekcja wilanowska*, Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, Warszawa 2008.

były zmuszone do zabiegania o fundusze i organizowały m.in. wykłady online zamieszczane na stronach internetowych oraz w mediach społecznościowych. Poza prośbą o wsparcie finansowe ich przesłaniem było zwrócenia uwagi na znaczenie kultury i dziedzictwa jako wartości ponadczasowych, a także wzbogacenie cyklu edukacji.

Źródła informacji potrzebnych do odtworzenia postaci Marii Kazimierzy d'Arquien Sobieskiej i ich interpretacja były w przypadku pań Jasińskiej i Chodur niemal zbieżne. Obie panie budowały swoją wiedzę o postaci królowej na podstawie jej biografii. Obie również odrzuciły przekaz T. Boya-Żeleńskiego, uznając go za wprost krzywdzący i ośmieszający królową. O wiele bardziej użyteczne były dla nich opracowania pióra Michała Komaczyńskiego i Aleksandry Skrzypietz, mające wymiar naukowy i krytyczny. Ponadto obie panie korzystały z opracowań zamieszczonych na portalu *Silva Rerum*, redagowanym przez specjalistów epoki staropolskiej i udostępnianym na stronie Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie. Pani Chodur, jak sama podkreślała, nie jest z wykształcenia historykiem i znaczną część czasu zajęło jej gromadzenie danych o życiu i czasach królowej. Korzystała z opracowań ogólnych oraz tych poświęconych rodzinie Sobieskich, starała się również wzbogacić swoją wiedzę o obecności Sobieskich na Śląsku, w szczególności w Cieplicach. W tym celu przeprowadziła kwerendę w Książnicy Karkonoskiej w Jeleniej Górze oraz konsultowała się z przewodnikami turystycznymi. W jej dociekaniach ważne miejsce zajęły

filmy, na czele z *Potopem* w reżyserii Jerzego Hoffmana, pokazujące sposób ubierania się, formy zwrotów i ogólny klimat epoki. Poza tym „aktorka” odbyła kilka podróży studyjnych do Wilanowa, by przypatrzeć się kobiecym portretom, w tym Marii Kazimiery d'Arquien Sobieskiej, sposobowi ich obrazowania oraz ubiorom. Inną podróż pani Chodur odbyła do Kolonii (w kwietniu 2022), gdzie w muzeum Wallraf-Richartz Museum eksponowane są dzieła z epoki baroku. Warto dodać, że pani Chodur ukończyła w 2021 roku kurs organizowany przez Instytut Piastów Śląskich i zdobyła licencję na oprowadzanie wycieczek po Kotlinie Jeleniogórskiej. Jako przewodniczka stara się opowiadać o skomplikowanej historii Dolnego Śląska, wplatając w jego dzieje wątki polskie, w tym właśnie te związane z Sobieskimi³².

Przygotowania do odegrania roli małżonki Jana III kosztowały obie panie немало wysiłku, pochłonęły również określone koszty. Ku zaskoczeniu pani Jasińska wyznała, że kolorystyką, materiałami, doбором biżuterii oraz dodatków zajmuje się jej mąż Maciej, którego chwaliła za gust i „dobre oko”. Jak sama przyznała, największe wyzwanie stanowią dla niej dwie rzeczy: obuwie oraz biżuteria. Te pierwsze nie zawsze można zamówić i trzeba szukać szewca, który wykona odpowiedni fason, z kolei prawdziwa biżuteria jest bardzo droga, stąd najczęściej wykorzystuje imitacje kamieni szlachetnych. Problem stanowi też nabywanie futer – ze względu na cenę, jak i odchodzenie producentów od tego typu wyrobów kuśnierskich. Pani Jasińska, o ile w mniejszym stopniu zajmuje się kompletowaniem ubiorów, o tyle w większym stara się zgłębiać

³² Odpowiedź pani Chodur na kwestionariusz pytań, korespondencja elektroniczna, 9.05.2022, s. 2.

zasady dworskiej etykiety i ceremoniału³³. Pani Chodur z własnych środków (za 2,5 tys. zł) zakupiła czerwoną zakardową suknię łączoną ze złotem, którą uszyto dla niej w Niemczech. Projektem sukni zajęła się pani Anna Romana Gościński z Pracowni Rekonstrukcji Sukien Historycznych we Wrocławiu. Wykonano także gorset zakładany pod suknię oraz buty. Wzorem stały się stroje prezentowane w publikacji *Ubiory na dworze króla Jana III* (Warszawa 2016), ukazujące siedemnastowieczną modę w wymiarze codziennym i uroczystym oraz inspiracje trendami francuskimi i włoskimi. Pani Chodur za obowiązkowe uzupełnienie stroju uznała perły, które królowa nosiła i które w jej czasach uważano za najcenniejsze. Ponadto, aby podkreślić królewski status Marii Kazimierzy, pani Iwona zakupiła koronę z imitacją szafiru, który według przekazu król Jan III podarował swojej żonie po powrocie z kampanii wiedeńskiej³⁴. Według legendy szafir miał przynosić nieszczeście swoim posiadaczom. Zła sława nie przeszkodziła, by pozostał w rękach Sobieskich aż do końca trwania rodu (XVIII wiek), po czym przeszedł w posiadanie Stuartów za sprawą Marii Klementyny Sobieskiej. Na ostatek kamień trafił do skarbcza królów Wielkiej Brytanii i został wprawiony w obramienie Wielkiej Korony Imperialnej³⁵. Pani Chodur podkreśliła, że jako scenarzystka teatralna przywiązuje bardzo dużą wagę do szczegółów, tak aby strój, fryzura oraz wnętrza jak najdokładniej odzwierciedlały minioną przeszłość w odniesieniu do konkretnej epoki historycznej.

Poza prezentowaniem ubioru i opowieściami o życiu królowej Marii Kazimierzy d'Arquien Sobieskiej każda z odtwórczyń starała się organizować specjalne wydarzenia cykliczne. Animatorzy i edukatorzy z Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie poprzestały na jednorazowych występach, stąd nie będą się nimi tutaj szerzej zajmować. Pani Jasińska wraz z mężem odgrywającym rolę Jana III bierze udział w wydarzeniu o nazwie Sabantuj, organizowanym w okresie letnim w Kruszynianach i Bohonikach, gdzie do dziś mieszkają polscy Tatarzy. Podczas tego wydarzenia inscenizowane są dwie bitwy pod Parkanami (7 i 9 października 1683)³⁶, po których król Jan III wygłasza mowę do zgromadzonych widzów i następuje przemarsz korowodu przez wieś. Widowisko to ma za zadanie przypomnieć historię lokalnego osadnictwa i sprowadzenia Tatarów

³³ Odpowiedź pani Jasińskiej na kwestionariusz pytań, korespondencja elektroniczna, 10.05.2022, s. 1.

³⁴ Odpowiedź pani Chodur na kwestionariusz pytań, korespondencja elektroniczna, 9.05.2022, s. 2–3.

³⁵ N. Guthrie, *The Material Culture of the Jacobites*, Cambridge University Press, Cambridge 2016, s. 98–102; K. Barron, „For Stuart Blood is in my veins”. *The British monarchy's collection of imagery an objects associated with the exiled Stuarts from the reign of George III to the present day*, [w:] *The Stuart Court in Rome. The Legacy of Exile*, red. E. Corp, Ashgate Pub, Edinburgh 1999, s. 149–150.

³⁶ Bitwy pod Parkanami zostały stoczone w trakcie trwania kampanii wiedeńskiej na terenie Górnych Węgier pomiędzy oddziałami polsko-cesarskimi a nacierającymi oddziałami Kara Mustafy. Ich celem było przebicie się do twierdzy Ostrzychom. Pierwsza bitwa zakończyła się niepowodzeniem, a król Jan III o mało nie został zabity w jej trakcie. Po przegrupowaniu sił król postanowił wypowiedzieć drugą bitwę tureckiej jeździe, liczącej 35 tys. osób. W jej wyniku siły polsko-cesarskie zdobyły twierdzę Parkany i zniszczyły przeprawę do Ostrzychomia.

do Polski przez Jana III. Kolejnym wydarzeniem obchodzonym przez państwa Jasińskich corocznie, w dniu 17 czerwca, jest śmierć króla Jana III. Z tej okazji w Krakowie orszak w strojach królewskich udaje się (po przemowach) spod kościoła Mariackiego do katedry wawelskiej, gdzie w krypcie św. Leonarda składane są wieńca. Druga część wspomnienia odbywa się w Warszawie, w kościele oo. Kapucynów przy ulicy Miodowej, ufundowanym przez Jana III jako wotum za wiktoryę wiedeńską. Po uroczystej mszy pan Jasiński, odgrywający rolę Jana III, opowiada zebrany historię kampanii 1683 roku. Poza tym para bierze udział w wydarzeniach okazjonalnych związanych ze świętami Wielkiejnocy i Bożego Narodzenia czy też z czytaniem listów Sobieskich w Liwie, Zawieprzycach i Prusach. Co ważne, państwo Jasińscy współorganizują wystawy poświęcone królowi Sarmacie, np. we współpracy z Fundacją Rapperswilską ekspozycję „Jan III Sobieski – król, wódz, polityk”, która została zainaugurowana w 2021 roku w Żółkwi w Ukrainie³⁷. Pani Chodur organizuje wykłady w Muzeum Przyrodniczym w Jeleniej Górze w ramach cyklicznych spotkań Stowarzyszenia „Creativo” dla projektu „Cieplice Śląskie – dawniej i dziś”. Jedną z prezentacji, z dnia 26 marca 2022 roku, dotyczyła pobytu królowej w Cieplicach. Równocześnie pani Chodur realizuje dla grup z Polski wycieczki tematyczne „Śladami Marii Kazimiery d'Arquien Sobieskiej” oraz spacer tematyczny po Cieplicach „Spacer z Marysieńką”. Współpraca z Instytutem im. Piastów Śląskich zainspirowała ją do pracy badawczej, tak iż ma nadzieję na odtworzenie w przyszłości wjazdu Marii Kazimiery d'Arquien Sobieskiej do Cieplic³⁸.

Zdaniem obu pań zainteresowanie wydarzeniami obejmuje niemal wszystkie grupy wiekowe, od najmłodszych do najstarszych. Uczestnikami są najczęściej rodziny, członkowie klubów seniora, grupy wycieczkowe, grupy pielgrzymkowe oraz kuracjusze, z którymi spotyka się pani Chodur. Najtrafniej spotkania podsumowała pani Jasińska: „Odzew na każde nasze wydarzenie jest bardzo duży. Spotykamy różnych ludzi. Są tacy, którzy przyszli, bo chcą poszerzyć swoją wiedzę, ale i tacy, którzy nie mają co robić w domu. Cieszymy się z każdej osoby, ponieważ każda z nich coś obejrzy, zrobi zdjęcie i dowie się ciekawych rzeczy. Każda z tych osób znajdzie dla siebie to, co potrzebuje lub zrozumie. Dzieci widzą Królową i potężnego Króla. Starsi przypominają sobie część historii, a inni ją dopiero poznają. Niezależnie jednak z kim mamy do czynienia, jaką wiedzę ma na temat rodziny Sobieskich, w umiejętny i dostosowany do wieku naszego rozmówcy sposób przekazujemy w barwny, merytoryczny, zabawny sposób historię małżonków”³⁹. Większość wydarzeń, nie licząc międzynarodowej polsko-ukraińskiej wystawy, ma charakter regionalny, obejmujący Mazowsze

³⁷ Odpowiedź pani Jasińskiej na kwestionariusz pytań, korespondencja elektroniczna, 10.05.2022, s. 1. Por. Wystawa „Jan III Sobieski – król wódz, polityk”, Archiwum PAN w Warszawie, 2019, https://archiwum.pan.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=400:wystawa-jan-iii-sobieski-król-wódz-polityk&catid=10&Itemid=161 (dostęp: 10.06.2022).

³⁸ Odpowiedź pani Chodur na kwestionariusz pytań, korespondencja elektroniczna, 9.05.2022, s. 3.

³⁹ Odpowiedź pani Jasińskiej na kwestionariusz pytań, korespondencja elektroniczna, 10.05.2022, s. 2.

i Podlasie. Dotyczy to głównie działań podejmowanych przez Królewską Fundację Jana III i Marii Kazimierzy Sobieskich. Pomimo braku zawodowego fotografa, para dba o promowanie swoich inicjatyw poprzez media społecznościowe, w tym Facebooka. Podobną skalę mają inscenizacje odbywające się w Cieplicach, które obejmują kuracjuszy w różnym wieku przybyłych do uzdrowiska z różnych części kraju, a niekiedy z zagranicy. Czasami gośćmi są członkowie Instytutu Piastów Śląskich, uczestnicy projektu „Opowieści ze Śląska”, którzy zobowiązali się do nagłośnienia w prasie, telewizji, radiu i Internecie działań podejmowanych przez panią Chodur. Sama pomysłodawczyni stara się promować swoje inicjatywy poprzez zdjęcia zamieszczane na profilu facebookowym oraz krótkie filmy umieszczane na kanale YouTube. Jak zaznaczyła odtwórczyni roli, po jej wcieleniu się w postać Marysieńki i przeprowadzeniu inscenizacji goście hotelowi z Karpacza sami zabiegali o organizację imprez kulturalnych, w ramach których pani I. Chodur opowiadała o życiu, podróżach i zainteresowaniach królowej. Innym razem została poproszona przez grupę turystów z Wielunia o opowieść dotyczącą kościoła pw. św. Jana Chrzciciela i donacji królowej na jego rzecz podczas jej pobytu w Cieplicach⁴⁰.

Najszerzy zakres przekazu mają wydarzenia odbywające się w Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, które przyciągają publiczność krajową odwiedzającą pałac jako jedną z najważniejszych obok Zamku i Łazienek Królewskich w Warszawie rezydencji monarszych. Rozgłos wilanowskich widowisk dociera nie tylko do turystów, ale i do szkół na terenie województwa mazowieckiego, a za sprawą Stowarzyszenia Debiutantek (obecnie Fundacja im. Królowej Marii Kazimierzy) – do dziewcząt pragnących kultywować dobre obyczaje, zasady *savoir-vivre'u*, nauczyć się tańca towarzyskiego, pogłębić znajomość języków obcych czy psychologii. Zamierzeniem stowarzyszenia jest zwerbowanie otwartych, wartościowych i mądrych młodych dam, które stanowiłyby nową elitę społeczną. W 330. rocznicę odsieczy wiedeńskiej debiutantki spotkały się wilanowskim pałacem, aby zapoznać się z pasjami i modą czasów Marii Kazimierzy d'Arquien Sobieskiej. Gala „Marie na Królewskim Dworze”, z udziałem pani prezydentowej Jolanty Kwaśniewskiej, stanowiła okazję do prezentacji mody barkowej i ubiorów inspirowanych dawnymi wzorcami, a wykonanych przez Marzenę Listwan, Justynę Chruślińską, Natalię Czerniejewską, Kingę Biskup, Sylwię Lewandowską oraz pozostałe debiutantki. Pośród przeróżnych kompozycji nie zabrakło także biżuterii zaprojektowanej przez firmę Lewanowicz Biżuteria. Nie zapomniano o patronce spotkania, czyli o żonie Jana III, której dzieje i zamiłowania zostały przedstawione w wykładzie popularnonaukowym⁴¹.

W podsumowaniu pracy należy odnieść się do edukacyjnego potencjału i znaczenia odtwarzania roli Marii Kazimierzy d'Arquien Sobieskiej. W epokach wcześniejszych, tj. w XIX i XX wieku, królowa nie była przypominana

⁴⁰ Odpowiedź pani Chodur na kwestionariusz pytań, korespondencja elektroniczna, 9.05.2022, s. 3.

⁴¹ A. Michalczyk, *Debiutantki jako „Marie na Królewskim Dworze”*, „Magazyn Ludzi Biznesu. Przedsiębiorcy@eu”, [2014], <https://przedsiębiorcy.eu/debiutantki-jako-marie-na-krolewskim-dworze> (dostęp: 3.06.2022).

z tą samą intensywnością co jej mąż podczas inscenizacji tzw. żywych obrazów czy spektakli teatralnych, a z czasem również ekranizacji filmowych. Postać Jana III podtrzymywała Polaków na duchu w okresie zaborów, była symbolem heroizmu, przywoływała chwalebny przeszłość oręża polskiego i kojarzona była z ideą triumfu, podczas gdy osoba jego małżonki była łączona z kontrowersjami politycznymi, awanturami, niezgodą, fałszem i niewiernością. Z tego powodu oraz aby nie wzbudzać sporów, obecność królowej u boku męża była zmilczana. Pomimo wyraźnie kłamliwych opinii na temat miłosnych i osobistych spraw królowej, które nadal znajdują odzwierciedlenie w literaturze popularnej, stosunek do jej postaci i życia zmienia się dzięki widowiskom historycznym. W zamierzeniu aktorek-amatorek oraz organizatorów działań instytucjonalnych spod znaku Muzeum Pałacu Króla Jana III dąży się do wyeksponowania inteligencji królowej i jej mecenatu nad życiem kulturalnym Rzeczypospolitej doby XVII wieku, do ukazania jej pobożności, rozmiaru fundacji oraz skłonności do piękna, która miała wyraźne odzwierciedlenie w modzie. Działania wszystkich odtwórczyń poza bazowaniem na literaturze naukowej przebiegają w konsultacji z historykami, historykami sztuki, literaturoznawcami, kulturoznawcami, co ma ogromne znaczenie dla budowania „białej legendy” królowej, w kontraście do jej „czarnego wizerunku”.

Przyznać trzeba, że panie grające Marię Kazimię d'Arquien Sobieską i interesujące się epoką nowożytną należą do zdecydowanej mniejszości. Według statystycznego ujęcia Arnima Mikosa von Rohrscheidta epoką nowożytną w zakresie odtwórstwa historycznego interesuje się zaledwie 7% grup inscenizacyjnych, podczas gdy główne zainteresowanie skupia się albo na epoce średniowiecza, albo na XX wieku⁴². Kwestia mniejszości odnosi się także do płci, bowiem kobiety nadal stanowią nieliczną grupę w inscenizacjach. Tym bardziej należy docenić wkład oraz osobiste zaangażowanie pań, które – poza pracownikami Muzeum Pałacu Króla Jana III – samodzielnie podejmują trud finansowania wydatków na imprezy kulturalne z własnych środków. Trzeba zwrócić uwagę, że odtwarzając postać Królowej Marii Kazimiery, panie musiały przebudować swoje życie i dostosować je pod wieloma względami (zdobycia wiedzy, wytworzenia wiarygodnych elementów ubioru i akcesoriów, zmiany wizerunku osobistego, nauki języka i stosowania odpowiedniego słownictwa). Ich zawody były związane z pracą w kręgu ludzi, z nawiązywaniem kontaktu, z budowaniem relacji z petentem lub grupą, stąd sztuka występów publicznych nie stanowiła dla nich trudności. Zgromadzona wiedza oraz pietyzm w podejściu do wizerunkowego szczegółu pozwalają zaliczyć odtwórczynie do grona odtwórców-profesjonalistów, którzy stworzyli właściwy warsztat pracy, prezentują właściwy poziom inscenizacji oraz posiadają ugruntowaną pozytywną opinię w środowisku⁴³.

⁴² A.M. von Rohrscheidt, *(Re)animatory dawnej historii a podróże w czasie wolnym. Profil polskich uczestników ruchu „historical reenactment” i ich potencjał dla rozwijania turystyki kulturowej*, „Turystyka Kulturowa” 2011, nr 2, s. 26–27.

⁴³ Według klasyfikacji zaproponowanej przez M. Bogackiego, zob. M. Bogacki, *O współczesnym...*, s. 22–23.

Imprezy historyczne, w których odtwarza się postać Marii Kazimiery d'Arquien Sobieskiej, mają ważne znaczenie edukacyjne. Dzięki Królewskiej Fundacji Jana III i Marii Kazimiery Sobieskich podtrzymywana jest lokalna pamięć o osadnictwie tatarskim w Bohonikach i Kruszyńnianach oraz przypominane są dzieje ich służby w oddziałach Sobieskiego. Sabantuj ma na celu nie tylko zbudowanie łączności historyczno-kulturowej pomiędzy obecnymi mieszkańcami osad a ich dalekimi przodkami, ale również integrację wspólnoty z historią Polski. Przyczynia się do tworzenia więzi z mieszkańcami sąsiednich wsi na terenie gminy, a co najważniejsze, uczy tolerancji i otwartości na odrębną obyczajowość, praktykowane zwyczaje i obrządków religijnych. Jest to szczególnie istotne w dobie wzrastających nastrojów narodowych i manipulowania wizerunkiem „obcego” lub „niekatolika”. W zakresie kształtowania tożsamości lokalnych ważną rolę odgrywają zarówno działania pani Jasińskiej, jak i pani Chodur, która w wywiadach podkreślała, że dzięki wcieleniu się w postać polskiej królowej łatwiej jej tłumaczyć dzieje regionów. W przypadku pani Jasińskiej dotyczy to Mazowsza oraz częściowo Podlasia, a w przypadku pani Chodur – Dolnego Śląska, w stosunku do którego wyjaśnia, iż: „Rola Marii Kazimiery pełni funkcję edukacyjną, celem rozpowszechnienia wiedzy o historii regionu Dolnego Śląska zarówno wśród społeczności lokalnej, jak i w szeroko rozumianej przestrzeni publicznej. To historia mówiona i historia żywa, stąd też ta forma przekazu wiedzy historycznej zdobywa zainteresowanie, popularność i przewagę na tle innych nośników wiedzy. Rola Marysieńki zapewnia bezpośredni kontakt widza/odbiorcy i jak w teatrze wciska w fotel, a uczestnik zostaje sam na sam z postacią. Łatwiej jest poprzez konkretną postać dotrzeć do widza, bo ja opowiadałam też to, co ona czuła, na co chorowała, jakie miała ambicje dynastyczne”⁴⁴. Odtwórczyni podkreśla, że mówiąc o Marii Kazimierze d'Arquien Sobieskiej, opowiada także o jej pobycie w pałacu Krzysztofa Leopolda Schaffgotscha, namiestnika cesarskiego Śląska. Stanowi to dla niej pretekst do wyjaśnienia zmiennych dziejów regionu i jego przynależności: najpierw do Królestwa Czech, potem do władztwa Habsburgów, następnie przejścia pod panowanie pruskie, a na samym końcu przemian, których doświadczył po 1945 roku. Odtwarzanie roli królowej jest nierozzerwalnie związane z komemoracją odsieczy wiedeńskiej. Wynika z tego powiązanie osoby Marii Kazimiery d'Arquien Sobieskiej z celebracjami rocznicowymi, istotne w kształtowaniu postaw obywatelskich w procesie edukacyjnym⁴⁵. Jeszcze w 2022 roku w Starym Sączu odbyła się scena powitania króla Jana III przez jego żonę przy okazji „peregrynacji” pomnika odsieczy wiedeńskiej dłuta Czesława Dźwigaja. W zamierzeniu autorów chodziło o nawiązanie do faktycznego wydarzenia, które miało miejsce w grudniu 1683 roku⁴⁶. Poza zaburzeniem

⁴⁴ Odpowiedź pani Chodur na kwestionariusz pytań, korespondencja elektroniczna, 9.05.2022, s. 3.

⁴⁵ M. Białokur, *Rocznice i ich niedoceniona rola w utrwalaniu wiedzy historycznej. Między domem, szkołą a historią w przestrzeni publicznej*, [w:] *Historia pod znakiem rocznic. Rocznice historyczne w XIX i XX wieku. Różne perspektywy badawcze*, red. M. Niedzielska, I. Zaleska, Wydawnictwo Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika, Toruń 2022, s. 9–35.

⁴⁶ R. Kamieński, *Pomnik Jana III Sobieskiego stanie na starosądeckim rynku*, 2022, <https://starysacz.um.gov.pl/8893/pomnik-jana-iii-sobieskiego-stanie-na-starosadeckim-rynku> (dostęp: 12.06.2022).

czasu i warunków, mimo kontrowersji narosłych wokół monumentu, którego wymowie sprzeciwiły się władze Wiednia, chodziło o przygotowanie celebracji znacząco odwołującej się do batalii przeciwko Turkom stoczonych 339 lat temu. W przypadku imprez urządzanych przez Muzeum Pałacu Króla Jana III tworzy się pole do budowania tożsamości w wymiarze nie tylko lokalnym, ale i ogólnopolskim, a można nawet śmiało stwierdzić, że cementującym więź z rodakami przebywającymi poza granicami kraju⁴⁷. Historyczne przypomnienie postaci Marii Kazimiery d'Arquien Sobieskiej, w przeciwieństwie do legendy Jana III, nie ma tak uwznioślających akcentów: coraz chętniej sięga się do mitu jej osobistego czaru, piękności, galanterii oraz działań mecenasowskich. Lekcje sporządzania kosmetyków oraz kobiecej toalety wzorowane na zabiegach Marysienki, a propagowane w wykładach Muzeum Pałacu Króla Jana III, oraz modowe pokazy zaprezentowane przez debiutantki stanowią przykłady kultu piękności i młodości, który w polskim społeczeństwie jest obecnie pożądanym, a nawet propagowanym wzorcem społecznym⁴⁸. Warto jednak zaznaczyć, że panie tworzące Fundację im. Królowej Marii Kazimiery, jakkolwiek podkreślające swoją elitarność, dalekie są od samouwielbienia i postrzegania piękna w kategoriach próżnego zapatrzenia w wizerunek zewnętrzny. Organizacja stawia sobie za cel rozwój i kształcenie charakteru. Członkinie pragną się odciąć od upadku wartości i ludzkiej ignorancji, a tym samym zmierzają do wykształcenie nowej, w pełni żywotnej warstwy społecznej, zbudowanej z ludzi otwartych na świat i potrzeby drugiego człowieka, wyedukowanych oraz odznaczających się nienagannymi manierami. Wspólnym mianownikiem wszystkich tych działań oraz ich patronką jest Maria Kazimiera d'Arquien Sobieska.

Bibliografia

Źródła

Boy-Żeleński T., *Odsiecz Wiednia czyli Tualetka królowej Marysienki. Scenariusz popularnej sztuki z historii Polski w I akcie*, Wydawnictwo Gebethner i Wolff, Warszawa 1908.

Korespondencja elektroniczna, I. Chodur, 9.05.2022.

Korespondencja elektroniczna, K. Jasińska, 10.05.2022.

Opracowania

Agnew V., *Introduction: What is reenactment?*, „Criticism” 2004, t. 46 nr 3, s. 327–339.

Baraniecka-Olszewska K., *Naprzód do przeszłości! Rekonstrukcje historyczne między historią a teraźniejszością*, „Etnografia Polska” 2015, t. 59 z. 1–2, s. 87–95.

⁴⁷ Warto w tym miejscu wskazać na coroczne obchody święta patrona Zespołu Szkół Podstawowych i Gimnazjum im. Jana III Sobieskiego w Porajowie koło Bogatyni. W 2016 r. wystawiono sztukę *Romeo i Julia – krotchwila* w reżyserii J. Kapicy, która wprowadziła do dramatu Szekspira postacie Jana III i Marii Kazimiery d'Arquien Sobieskich, zob. *Majówka u Sobieskiego*, 2016, <http://zspigp.bogatynia.pl/majowka-u-sobieskiego-2016> (dostęp: 4.06.2022).

⁴⁸ T. Sołtysiak, *Młode kobiety w „szponach opętania” szczupłych i zgrabnych sylwetek*, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny” 2013, r. 32, s. 80–99; J. Daszykowska, *Nurty transmisji młodości w dorosłość*, „Społeczeństwo i Rodzina” 2016, t. 49, s. 50–68.

- Barron K., „*For Stuart Blood is in my veins*”. *The British monarchy’s collection of imagery an objects associated with the exiled Stuarts from the reign of George III to the present day*, [w:] *The Stuart Court in Rome. The Legacy of Exile*, red. E. Corp, Ashgate Pub., Edinburgh 1999, s. 149–164.
- Białokur M., *Rocznice i ich niedoceniona rola w utrwalaniu wiedzy historycznej. Między domem, szkołą a historią w przestrzeni publicznej*, [w:] *Historia pod znakiem rocznic. Rocznice historyczne w XIX i XX wieku. Różne perspektywy badawcze*, red. M. Niedzielska, I. Zaleska, Wydawnictwo Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika, Toruń 2022, s. 9–35.
- Bogacki M., *Historical Reenactment jako nowy sposób prezentacji przeszłości*, „Do bronii! Magazyn rekonstrukcji historycznych” 2006, nr 4, s. 34–37.
- Bogacki M., *Minione i współczesne odtwarzanie militarnej przeszłości człowieka*, „Z Otchłani Wieków” 2008, t. 63 nr 1–4, s. 11–24.
- Bogacki M., *O współczesnym „ożywianiu” przeszłości – charakterystyka odtwórstwa historycznego*, „Turystyka Kulturowa” 2010, nr 5, s. 4–27.
- Chańko J., J.A. Daszyńska, *Rekonstrukcja historyczna wydarzeń pierwszej wojny światowej. Refleksje naukowo dydaktyczne*, „Klio” 2015, t. 34 nr 3, s. 101–116.
- Czarniecka A., „*Odkryta maskara*”. *Maria Kazimiera d’Arquien w pismach politycznych końca XVII wieku*, „Przegląd Zachodniopomorski” 2012, t. 27 z. 2, s. 27–39.
- Czarniecka A., 2017, *Królowa wdowa w polityce. Pozycja Marii Kazimiery po śmierci Jana III (1696–1697)*, [w:] *Maria Kazimiera Sobieska (1641–1716). W kręgu rodziny, polityki i kultury*, red. A. Kalinowska, P. Tyszka, Wydawnictwo Arx Regia, Warszawa 2015, s. 149–165.
- Czarniecka A., *Nikt nie słucha mnie za życia... Jan III Sobieski w walce z opozycyjną propagandą (1684–1696)*, Wydawnictwo Neriton, Warszawa 2009.
- Daszykowska J., *Nurty transmisji młodości w dorosłość*, „Społeczeństwo i Rodzina” 2016, t. 49, s. 50–68.
- Daszyńska J.A., *Rekonstrukcja historyczna. Kilka refleksji nad nowym zjawiskiem kulturowym w Polsce*, „Wiadomości Historyczne” 2013, nr 6, s. 11–14.
- Daszyńska J.A., *Rekonstrukcja historyczna. Wybrane refleksje własne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2021.
- Dębski M., *Królowa wdowa a „kandydat do tronu”*. *Relacje Marii Kazimiery Sobieskiej z Jakubem Sobieskim w czasach saskich*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Historica” 2016, nr 96, s. 69–88.
- Gapps S., *Mobile monuments: A view of historical reenactment and authenticity from inside the costume cupboard of history*, „Rethinking History” 2009, t. 13 nr 3, s. 395–409.
- Goluch A., „*Dwulicowa istota*”. *Wizerunek Marii Kazimiery w dziewiętnastowiecznej prasie kobiecej*, [w:] *Złe kobiety czy zła sława. Negatywne wizerunki kobiet na przestrzeni dziejów*, red. K. Białas, K. Słaboszewska, S. Smiechowicz, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2020, s. 181–191.
- Guthrie N., *The Material Culture of the Jacobites*, Cambridge University Press, Cambridge 2016.
- Janeczek-Jabłońska E., *Staropolskie kobiety władzy w historiografii doby zaborów*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2021.
- Kantor R., *Społeczeństwo konsumpcji zabawy. Przypadek polski*, [w:] *Wąz w rajcu. Zabawa w społeczeństwie konsumpcyjnym*, red. T. Paleczny, R. Kantor, M. Banaszekiewicz, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2011, s. 31–55.
- Komaszyński M., *Czarna legenda królowej Marysieńki*, „Śląski Kwartalnik Historyczny. Sobótka” 1996, t. 51 nr 1–3, s. 157–164.
- Komaszyński M., *Decyzja o odsieczy wiedeńskiej w świetle korespondencji królowej Marii Kazimiery*, „Kwartalnik Historyczny” 1994, t. 51 nr 4, s. 29–36.
- Komaszyński M., *Maria Kazimiera d’Arquien Sobieska, królowa Polski 1641–1716*, Wydawnictwo Literackie, Kraków–Wrocław 1984.

- Komaszyński M., *Piękna królowa Maria Kazimiera d'Arquien Sobieska*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1991.
- Kwiatkowska A., *Toaletka królowej Marii Kazimierzy. Kolekcja wilanowska*, Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, Warszawa 2008.
- Kwiatkowski P.T., *Pamięć zbiorowa społeczeństwa polskiego w okresie transformacji*, Wydawnictwo Scholar, Warszawa 2008.
- Maria Kazimiera Sobieska (1641–1716). W kręgu rodziny, polityki i kultury*, red. A. Kalinowska, P. Tyszka, Wydawnictwo Arx Regia, Warszawa 2017.
- Markowski S., *Rekonstrukcje historyczne w wychowaniu młodzieży*, „Zeszyty Naukowe WSOWL” 2009, nr 1, s. 68–81.
- Mroczkowski K., *Rekonstrukcje historyczne – fantasmagoria w służbie komercjalizacji historycznej*, [w:] *Rekonstrukcje historyczne jako produkt turystyczny*, red. R. Andrzejczyk, A. Bonusiak, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2019, s. 66–82.
- Pawleta M., *Historical re-enactment as a new form of contemporary people's relation to the past*, „Sprawozdania Archeologiczne” 2018, nr 70, s. 9–29.
- Pietrzak J., *French Aristocrat and Polish Queen. Maria Kazimiera d'Arquien Sobieska's Strategies of Power (1674–1698)*, [w:] *Strategic Imaginations Women and the Gender of Sovereignty in European Culture*, red. A. Gilleir, A. Defurne, Leuven University Press, Leuven 2020, s. 201–228.
- Pietrzak J., *Vivat Sobieski. Świętowanie rocznicy bitwy wiedeńskiej w 1983 roku jako wyraz pamięci historycznej Krakowa*, [w:] *Historia – pamięć – tożsamość w edukacji humanistycznej*, t. 6: *Ochrona i promocja dziedzictwa kulturowego jako forma zachowania pamięci o przeszłości*, red. B. Popiołek, U. Kicińska, A. Słaby, Wydawnictwo Libron, Kraków 2020, s. 161–196.
- Regiewicz A., *Rekonstrukcje historyczne jako edutainment. Przypadek powstania styczniowego*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Filologia Polska. Historia i Teoria Literatury” 2013, z. 13, s. 87–114.
- Rohrscheidt A.M. von, *(Re)animatorzy dawnej historii a podróże w czasie wolnym. Profil polskich uczestników ruchu „historical reenactment” i ich potencjał dla rozwijania turystyki kulturowej*, „Turystyka Kulturowa” 2011, nr 2, s. 22–54.
- Rojek K., *Znaczenie pamiątek i rekonstrukcji historycznych epoki napoleońskiej w Polsce dla rozwoju turystyki kulturowej (historyczno-biograficznej)*, „Turystyka Kulturowa” 2009, nr 5, s. 4–27.
- Rychtel-Mantur D., *Queen Marie Casimire Forming a Network of Affinities – an Attempt to Pursue Dynastic Politics*, [w:] *Queens within Networks of Family and Court Connections*, red. A. Skrzypietz, Böhlau Verlag, Köln 2022, s. 83–99.
- Salvandy N.A. de, *Histoire de Pologne avant et sous le roi Jean Sobieski*, t. 1–2, A. Sautet et Cie, Paris 1829.
- Serwański M., *Être une reine étrangère: deux Françaises en Pologne*, [w:] *Femmes et pouvoir politique. Les princesses d'Europe. XVe–XVIIIe siècle*, red. d'I. Poutrin, M.-K. Schaub, Éditions Bréal, Rosny-sous-Bois 2007, s. 193–200.
- Serwański M., *Rola Marii Kazimierzy w stosunkach polsko-francuskich w czasach panowania Jana III Sobieskiego*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne” 2019, t. 146 z. 2, 2019, s. 509–519.
- Skrzypietz A., „Regentka” Polski – fakty i mity w biografii Marii Kazimierzy, [w:] *Kobiety i władza w czasach dawnych*, red. B. Czwojdrak, A.A. Kluczek, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2015, s. 380–392.
- Skrzypietz A., „Trzecie małżeństwo” królowej Marii Kazimierzy – u źródeł legendy, [w:] *Maria Kazimiera Sobieska (1641–1716). W kręgu rodziny, polityki i kultury*, red. A. Kalinowska, P. Tyszka, Wydawnictwo Arx Regia, Warszawa 2017, s. 113–133.

- Skrzypietz A., 1997, *Maria Kazimiera wobec elekcji po zgonie Jana III*, [w:] *Z dziejów XVII i XVIII wieku. Księga jubileuszowa ofiarowana Profesorowi Michałowi Komaszynskiemu*, red. J. Kwak, Katowice, s. 106–116.
- Skrzypietz A., *Listy Jana Sobieskiego z lat 1665–1666 jako źródło czarnej legendy Marii Kazimierzy*, [w:] *Kryptohistorie. Ukryte i utajone narracje w historii*, red. R. Borysławski, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2014, s. 67–82.
- Sołtysiak T., *Młode kobiety w „szponach opętania” szczupłych i zgrabnych sylwetek*, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny” 2013, r. 32, s. 80–99.
- Stulgis M.M., *Pomiędzy rekonstrukcją, odtwórstwem a inscenizacją, czyli próba analizy zjawiska rekonstrukcji historycznej*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2013, t. 2 nr 22, s. 135–152.
- Szkoda J., *Postać Marii Kazimierzy Sobieskiej w historiografii polskiej XIX wieku*, „Śląski Kwartalnik Historyczny. Sobótka” 1980, t. 35 nr 2, s. 323–329.
- Szlendak T., *Dziedzictwo w akcji. Rekonstrukcja historyczna jako sposób uczestnictwa w kulturze*, Narodowe Centrum Kultury, Warszawa 2012.
- Szymala J., *Film, historia, turystyka*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2016.
- Tazbir J., *Wstęp*, [w:] T. Boy-Żeleński, *W perspektywie czasu*, red. S. Wójcik, Wydawnictwo Iskry, Warszawa 2006.
- Tomaszewska E., *Rekonstrukcja historyczna w przestrzeni muzeum na wolnym powietrzu*, „Kielecka Teka Skansenowa” 2017, t. 3, s. 212–225.
- Tomaszewski M., *Nowe spojrzenie na listy Jana Sobieskiego do Marii Kazimierzy d’Arquien. Kilka różnic pomiędzy odpisami Bandtkiego i edycją Kukulskiego a materiałem archiwalnym oraz kilka uzupełnień*, „Studia Wilanowskie” 2018, t. 25, s. 43–58.
- Topolski J., *Wprowadzenie do historii*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1998.
- Verneret H., *Marie de la Grange d’Arquien (1641–1716). Une nivernaise règne sur Varsovie et Rome*, Éditeur de l’Armançon, Précy-sous-Thil 1997.
- Waliszewski K., *Marysienka. Marie de la Grange d’Arquien Reine de Pologne femme de Sobieski 1641–1716*, Librairie E. Plon, Nourrit et Cie, Paris 1898.
- Zatorska M., „*Gotowe są zapłacić złotem, krwią, a nawet swoim ciałem*”. *Kobieca Gra o tron w Gambicie hetmańskim Roberta Forysia*, „Historyka. Studia Metodologiczne” 2018, t. 48, s. 115–130.

Publikacje internetowe

- Kamieński R., *Pomnik Jana III Sobieskiego stanie na starosądeckim rynku*, 2022, <https://stary-sacz.um.gov.pl/8893/pomnik-jana-iii-sobieskiego-stanie-na-starosadeckim-rynku> (dostęp: 12.06.2022).
- Majówka u Sobieskiego, 2016, <http://zspigp.bogatynia.pl/majowka-u-sobieskiego-2016> (dostęp: 4.06.2022).
- Michalczyk A., *Debiutantki jako „Marie na Królewskim Dworze”*, „Magazyn Ludzi Biznesu. Przedsiębiorcy@eu”, [2014], <https://przedsiębiorcy.eu/debiutantki-jako-marie-na-krolewskim-dworze> (dostęp: 3.06.2022).
- Pałace Ostromecko, profil Królewskiej Fundacji im. Jan III i Marii Kazimierzy Sobieskich na portalu Facebook, 2022, (dostęp: 24.09. 2022).
- PJ, *Uczta była przednia!*, Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, 2016, <https://www.akademiiawilanowska.pl/uczta-byla-przednia> (dostęp: 2.06.2022).
- Wystawa „Jan III Sobieski – król, wódz, polityk”, Archiwum PAN w Warszawie, 2019, https://archiwum.pan.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=400:wystawa-jan-iii-sobieski-król-wódz-polityk&catid=10&Itemid=161 (dostęp: 10.06.2022).

Žontar M., *Makijaż królowej*, profil Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie na portalu Facebook, 2020, <https://www.facebook.com/wilanow/videos/278335320222732> (dostęp: 2.06.2022).

Spis ilustracji

- Il. 1. Katarzyna Jasińska w roli Marii Kazimiery d'Arquien Sobieskiej, Liw, 23 sierpnia 2021, zdjęcie ze zbiorów Katarzyny Jasińskiej
- Il. 2. Toaletka królowej Marii Kazimiery d'Arquien Sobieskiej, koniec XVII w., Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, nr inw. 324–327
- Il. 3. Iwona Chodur w roli Marii Kazimiery d'Arquien Sobieskiej, Cieplice, 10 kwietnia 2022, zdjęcie ze zbiorów Iwony Chodur

Aneks

Kwestionariusz pytań (aut. J. Pietrzak)

6. W jakich okolicznościach doszło do zainteresowania się przez Panią postacią królowej Marii Kazimiery d'Arquien Sobieskiej?
7. Co stanowiło podstawę do przygotowania odtwórstwa historycznego roli Marii Kazimiery d'Arquien Sobieskiej i w jakim stopniu wymienione elementy wpłynęły na poziom inscenizacji?
8. Jak wyglądały przygotowania do odtworzenia roli, w tym zakup garderoby, wykonanie lub zakup biżuterii?
9. Jakie wydarzenia towarzyszyły rekonstrukcji i czy miały one charakter jednorazowy lub czy są one wpisane w cykl wydarzeń kulturalnych? Proszę o podanie tematu, miejsca i daty wydarzenia oraz programu.
10. Jakie było zainteresowanie wydarzeniem oraz odbiór oraz jakie grupy wiekowe uczestniczyły w wydarzeniu?
11. Czy wydarzenie miało zasięg regionalny, czy informacja o nim przekroczyła granice gminy lub powiatu?
12. W jaki sposób rekonstrukcja wpłynęła na edukację regionalną w zakresie promocji dziedzictwa i historii?
13. W jaki sposób dokumentowane było wydarzenie?